

<https://ssoss.ui.ac.ir/?lang=en>

Strategic Research on Social Problems in Iran

E-ISSN: 2645-7539

Vol. 10, Issue 2, No.33, Summer 2021, pp. 129-153

Received: 11.09.2021

Accepted: 15.11.2021

Research Paper

Structural Analysis of Interactions of Iran's Social Challenges in the Face of the future of Virtual Social Networks

Hooman Alvandi *

Assistant Professor, Department of Social Sciences and Communications, Imam Sadegh Research Institute for Islamic Sciences, Qom, Iran
h.alvandi@isri.ac.ir

Introduction

A better understanding of the future challenges of social networking is obtained when the media system is examined in more depth and assess the effects of its trends. We believe that one of the ways of building a better society in this global village is through paying more attention to everyone's present sensitive and crucial role in shaping the future and familiarizing them with the most important future developments. Facing today's global challenges such as the development of social media, followed by gradual institutionalization of the virtual public sphere and local and indigenous Iranian issues like changing economic, political, and social conditions requires a look at the past and present-day globalization and a foresight for tomorrow. Therefore, neglecting the futuristic view of communication developments and its effects on a developing country like Iran has slowed down pioneering the building of the future of the society and as a result of short-term instead of long-term planning, a different future may be formed instead of promoting knowledge of the future. Consequently, a legal vacuum (non-implementation of the law) may occur instead of legal synchronicity based on the future. Accordingly, the present study sought to address the question of what social challenges Iran may face based on the future of virtual social networks.

Materials & Methods

The current study was based on an exploratory research and a combined (quantitative and qualitative) approach in terms of implementation. The method of the present research was generally based on the Popper model. In the data analysis stage, the results were provided by using the structural analysis of interaction effects and using SPSS and Micmac software.

Discussion of Results & Conclusions

The findings revealed a separation of stable and unstable problems in the society. The dispersion type of Iran's social problems in the face of the future of cyberspace showed the future of Iranian society involved in an unstable and complex system of social issues affected by the future of cyberspace.

Also, the study conducted based on the division of issues into strategic and less strategic problems demonstrated that such issues as pervasiveness of free relations between men and women, emergence of new relationships between sexes, disrespect of privacy, emergence of modern youth, changing the levels of crimes from allies and streets to the cyberspace,

and emergence of digital identity were the most important strategic issues in the face of the future of cyberspace, thus making social and cultural policies a priority.

On the other hand, analysis of the results overlapped some negative functions of cyberspace evolution provided by Trend One Research Center and displayed the importance of paying attention to this issue in the face of the possible future. In this case, the mentioned research center listed the negative consequences of the future evolution of cyberspace as an extension of the society. The first avatar marriage with a human being, and the first divorce due to having virtual affairs with the characters in computer games were among the possible consequences provided by the Trend One research center. Addiction to online games as a national issue (Arjmandi and Salavatian, 2015:5), in which the most important consequence affecting national and local identities and moving diverse identities towards a single global identity occurred in the cyberspace was another issue raised by this research center. One of the leading challenges based on the future research of social issues resulting from the future developments of virtual social networks was the "emergence

*Corresponding author

Alvandi, H. (2021). Structural Analysis of Interactions of Iran's Social Challenges in the Face of the future of Virtual Social Networks. *Strategic Research on Social Problems in Iran University of Isfahan*, 10(2), 129-153.

2645-7539 / © 2021 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2021.130476.1730>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221453.1400.10.2.6.8>

of cosmopolitan identity" caused by the failure of identity boundaries. Cyberspace is an open and free space beyond any cultural, social, and even family constraints. Users and audiences can create an identity for themselves in accordance with their ideas and fantasies, regardless of the real world constraints. Uploading photos, videos, and any personal contents in the cyberspace is a kind of liberation from the real-world algebra, while making an identity. Therefore, these networks provide a platform to break the boundaries of identity and make integration of societies into one identity. However, since the presence and use of Iranian society in the future developments of virtual social networks was slower than those of the West, our society was the destination of this change. Therefore, before we Iranians entered the network, the sphere and field of action fell in the protected area of the West. Hence, the necessary social preparation had to be provided to deal with this challenge. This was confirmed by a statement by David Ratkaf, a former Deputy Secretary of Commerce of the Clinton Administration, who examined the elites that were building this global power in his book entitled *The Superclass*. In one part of his book, he evaluated the issue of globalization in the following way (Ratkaf, 2016:34-35) : "For many, globalization has meant and continues to mean Westernization, and even worse, it has the concept of Americanization at its core, which is somehow linked to Zionism and the ancient Jewish threat. It is the collapse of cultural boundaries and barriers, and on the one hand, for some, it is reminiscent of the spread of Islam. For others, such as Dobbs and Buchanan, the concept of Latinization of the United States and decline of "Anglo-Saxon" identity has prevailed. In this view, national identities have besieged. Still, for a number of others in the world, the policies of the World Monetary Fund and the World Trade Organization to protect the interests of the rich and evoke the second wave of imperialism have been directed towards a new corporate-led colonialism, in which the Internet has transformed the materialist capitalism."

Keywords: Iran, Structural Analysis, Social Challenges, Cyberspace

References

- Abdollahi, R., Shurgashti, M., and Okhotpour, B. (2013). The role of new media in social movements (Case Study of the occupy wall street movement), *Communication Culture Studies*, 13(18), 145-172. inpersian.
- Aghazadeh Tabrizi, Bahraami, Z.M. (2014). *The future of culture*, 2rd National conference on futures studies, Tehran inpersian.
- Amrish. C. (2014). State of the science on the cloud, accessibility, and the future, *Universal Access in the Information Society*, 13(4), 483-495.
- Arjmandi, Salavatian, I. S. (2015). *Foresight of the evolution of media, audience and society*, 3rd National conference on futures studies, Tehran, inpersian.
- Castells, M. (2002) *Information era; economy, society and culture*, translated by Aliqlian, A. and Khakbaz, A. vol.1, Tehran, New Plan, inpersian.
- Eleni, M., Antigoni, P., & Panayiotis, Z. (2015). Culture effects in online social support for older people: perceptions and experience, *Universal Access in the Information Society*, 14(2), 281-293.
- Ghanbari, Z. S. (2016). *Addiction to virtual networks - Internet and Facebook*, Qom: Khadijeh Kobra, inpersian.
- Horizon Institute for Strategic Futurology. (2015). Iran's challenges in facing the future of cyberspace, *Futurology Monthly*, 10, 21-22. inpersian.
- Horizon Institute for Strategic Futurology. (2015). The Capacities of Virtual Social Networks in the Future of Elections, *Ayandehpajoochi Monthly*, 18, 18-20. inpersian.
- Horizon Institute for Strategic Futurology. (2016). Lifestyle Scenarios on the Horizon 1404, *Ayandehpajoochi Monthly*, 23, 12-15. inpersian.
- Horizon Institute for Strategic Futurology. (2015). The Future of the internet in 2025 (what is our vision of the future of the internet?), *Ayandehpajoochi Monthly*, 9, 17-18. inpersian.
- Horizon Institute for Strategic Futurology. (2016). Propulsion of cultural industries in Iran, *Ayandehpajoochi Monthly*, 24, 21-22. inpersian.
- Horizon Institute for Strategic Future Studies (2015). Future steps of the US government in cyber culture, *Future Research Monthly*, 26, 21-22. inpersian.
- Mashayekhi, M. (2014) *Futurology of culture in cyberspace*, 2rd National conference on futures studies, Tehran, inpersian.
- Mazaheri, A., & Salimi, M. (2012). The evolution of the media in 2011-2012 and its foresight, *World Media Quarterly*, 6(2), 1-29.
- Mehrdad, H. (2002) *Introduction to theories and concepts of mass communication*, Tehran: Faran, inpersian.
- Motamed-Nejad, K. (2004). *The world summit on the Information society*, Tehran, Communication Research Center, inpersian.
- Nazifi Naeini, N. (2013) *Thesis explaining the impact of globalization on new democracy movements in egypt and libya*, MA. University of Isfahan, inpersian.
- Ori. S., & Guy, S. (2016). Culture in mediated interaction: Political defriending on Facebook and the limits of networked individualism, *American Journal of Cultural Sociology*, 4(3), 385-421.
- Rothkopf David, J. (2017) *The global power elit and the world they are making*, Translated by Azizi. A., Tehran, Kavir Publications, inpersian.
- Rahmanzadeh, S. A. (2011). The functioning of virtual social networks in the age of globalization, *Strategic Studies of Globalization*, 1(1), 49-78. inpersian.
- Saeedpour, S., and Behboodi, M.R. (2018) *Scenario software application guide*, Tehran, Hormozgan University, inpersian.
- Slaughter, A. R. (2007) *Knowledge base of futures studies*, Translated by Keramatzadeh, A. et al., Tehran, Defense Industries Educational and Research Institute, inpersian.
- Styliani, K., & Loizou, V. D. (2013). Adaptive notifications to support knowledge sharing in close-knit virtual communities, *User Modeling and User-Adapted Interaction*, 23(2), 287-343.
- Vakilian, A., & Asnafi, M. (2017). Social media, changing users' communication patterns and future cultural damages, *Ayandehpajoochi Monthly*, No. 33. inpersian.
- <http://www.ayandeban.ir/iran1395/>

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران
سال دهم، شماره پیاپی (۳۳)، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰، ص ۱۲۹-۱۵۳
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۴

مقاله پژوهشی

تحلیل ساختاری اثرات متقابل چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

هومن الوندی^{id*}، استادیار، گروه علوم اجتماعی و ارتباطات، پژوهشگاه علوم اسلامی امام صادق (ع)، قم، ایران

h.alvandi@isri.ac.ir

چکیده

غفلت از نگاه آینده‌پژوهانه و آینده‌نگارانه به تحولات ارتباطی آینده و اثرات متأثر از آن در کشور در حال توسعه ایران، همواره پیشگامی در ساخت آینده جامعه را با کندی روبه‌رو خواهد کرد و در نتیجه، برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت به‌جای بلندمدت، بی‌تفاوتی به آینده به‌جای ارتقای دانایی نسبت به آینده و خلأ قانونی و یا اجرایی‌نشدن قانون به‌جای همگامی قانونی براساس آینده، شکل خواهد گرفت. هدف اصلی در این پژوهش، تحلیل ساختاری اثرات متقابل مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با شبکه‌های اجتماعی مجازی است. پژوهش حاضر از نظر هدف، اکتشافی و از نظر اجرا، بر رویکرد ترکیبی (کمی و کیفی) مبتنی است. روش پژوهش به‌طور کلی بر الگوی پوپر مبتنی است؛ در مرحله تجزیه و تحلیل اطلاعات، نتایج پژوهش با به‌کارگیری روش تحلیل ساختاری اثرات متقابل و بهره‌گیری از نرم‌افزارهای SPSS و میک‌مک به دست آمد. براساس تحلیل ساختاری ماتریس درباره اثرات متقابل مستقیم و غیرمستقیم برای مشخص‌شدن چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی، چنین نتیجه‌گیری شد که در هر دو اثرات مستقیم و غیرمستقیم، مسئله نافذ و دارای اثرگذاری زیاد و تأثیرپذیری کم در سیستم یافت نشد؛ اما مسائلی مانند جنیش و ظهور جوانان نوگرا، ظهور هویت دیجیتال و تغییر سطح مجرمیت از مهم‌ترین چالش‌ها محسوب می‌شوند که هم تأثیرگذاری زیاد و هم تأثیرپذیری زیاد در سیستم دارند.

واژه‌های کلیدی: ایران، تحلیل ساختاری، چالش‌های اجتماعی، فضای مجازی

* نویسنده مسؤول

الوندی، ه. (۱۴۰۰). «تحلیل ساختاری اثرات متقابل چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی»، پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱۰(۲): ۱۲۹-۱۵۳.

2645-7539 / © 2021 The Authors. Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

<http://dx.doi.org/10.22108/srsp.2021.130476.1730>

<https://dori.net/dor/20.1001.1.23221453.1400.10.2.6.8>

مقدمه و بیان مسئله

هرچقدر نیاز به برقراری ارتباط به نسبت توسعه و دگرگونی جوامع انسانی افزایش یافته است، نوع رسانه‌ها نیز متأثر از این توسعه و با تأثیرگرفتن از تغییرات فناورانه متفاوت‌تر و به دنبال تحول در رسانه‌ها، رفع نیازهای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جوامع بر اثر این تحول دگرگون شده است.

در این میان، هرکدام از اختراعات و ابداعات فنی گوناگونی که در طول تاریخ در زمینه انتقال و انتشار پیام‌های انسانی پدید آمده است، ترکیب و طبیعت ابعاد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی درون وسایل ارتباطی نیز دگرگون شده است؛ البته تحول وسایل ارتباطی، پدیده‌ای استثنائی نیست و جزئی از جریان کلی تحول تاریخ بشری به شمار می‌رود (معمدنژاد، ۱۳۸۲: ۲۲۸-۲۲۷). بدین ترتیب، یکی از مسائل اصلی مطرح در حوزه ارتباطات اجتماعی، تعیین دامنه نفوذ و تأثیرگذاری رسانه‌ها (در اینجا شبکه‌های اجتماعی) بر تکوین و تکامل جوامع انسانی است. اینکه شبکه‌های اجتماعی، مولد چه روندهای اجتماعی در تکامل جوامع انسانی خواهند بود، مسئله بسیار مهمی است.

بر پایه دیدگاه کارشناسان ارتباطات، این تنها نیاز و فناوری نیست که سبب ظهور رسانه‌ها و وسایل ارتباطی جدید می‌شود، بلکه در مجموع، چهار عامل در این زمینه دخالت دارند که عبارت‌اند از: فناوری، شرایط سیاسی، اقتصادی و فرهنگی، مجموعه‌ای از فعالیت‌ها، کارکردها یا نیازها و مردم؛ این چهار عامل به روش‌های مختلف و با اولویت‌های متفاوت، با یکدیگر و درباره ظهور هر یک از رسانه‌ها در تعامل بوده‌اند؛ به عبارت دیگر، در هر دوره و در شرایط متفاوت، یکی از عوامل ذکرشده، به منزله نیروی محرک، نقش اساسی را ایفا کرده و بانی ظهور و یا ایجاد تغییر در یک رسانه خاص شده و در شرایط متفاوت دیگری، عامل دیگری نقش مؤثرتری را بازی کرده است (مهرداد، ۱۳۸۰: ۱۴). چهار عامل ذکرشده در شکل‌گیری و تحول وسایل ارتباطی

مؤثرند و به واسطه تحولات مستمر و سریع فناورانه، نقش محوری‌تری را نسبت به سایر عوامل پیدا می‌کنند؛ اما در اینجا مسئله مدنظر کاملاً نقطه مقابل دیدگاه کارشناسان ارتباطات است و آن اینکه تحول شبکه‌های اجتماعی، معلول عوامل چهارگانه گفته شده خواهد بود و این تحول فقط در سطح فناوری باقی نمی‌ماند و خود می‌تواند علت تغییرات عمیق و ظهور نظام جدیدی از چالش‌های اجتماعی در جوامع باشد؛ به طوری که در نگاه آینده‌نگرانه (با وجود نداشتن تصویر روشن باز آن)، تحولات فناورانه و شبکه‌های اجتماعی، بشر را در برابر جامعه انسانی بعدی (با مفاهیمی همچون آزادی، انسانی - ماشینی محض، فضای مجازی، ثروت دیجیتال، کسب و کار مجازی، دولت الکترونیک، سایر دیپلماسی و...) قرار می‌دهد؛ به عبارتی، در این دگرگونی، چالش‌های اجتماعی حاصل از رسانه‌های اجتماعی همواره استمرار دارد و روزبه‌روز جوامع در آینده با شکل‌های جدیدی از شرایط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی متأثر از رسانه‌های نوظهور روبه‌رو می‌شوند.

برای نمونه، درباره چالش‌های اجتماعی فرارو، گفته می‌شود چهره بیماری‌ها در دنیای معاصر در حال دگرگونی است؛ به طوری که تا سال ۲۰۲۰ میلادی اختلالات روانی و رفتاری، برهم‌زننده سلامت در جهان خواهند بود. در این میان، از تأثیرات منفی رسانه‌های جدید نمی‌توان غافل بود؛ زیرا یکی از آسیب‌های آنها، به خطر انداختن سلامت روانی کاربران و بروز ناهنجاری‌های رفتاری است؛ از جمله قابلیت چالش بر ارتباط موزون و هماهنگ با دیگران، تغییر و اصلاح محیط فردی - اجتماعی و حل تضادها و تمایلات شخصی به‌طور منطقی، عادلانه و مناسب (قنبری، ۱۳۹۴: ۱۶).

درک بهتر از چالش‌های آینده شبکه‌های اجتماعی هنگامی رخ می‌دهد که سیستم رسانه را به‌طور عمیق‌تر بررسی کنیم و آثار روندهای آن را دریابیم. به باور ما یکی از مسیرهای ساخت جامعه بهتر در این دهکده جهانی،

اطلاعاتی و شناخت نقش توسعه‌ای وسایل و فناوری‌های ارتباطات و اطلاعات و کمک به سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت مملکتی و تحقق هدف‌های توسعه ملی، توجه ویژه‌ای شده است؛ به طوری که با ارزیابی و بازنگری آینده‌پژوهانه توسعه‌بخشی ارتباطات، درباره کاربرد وسایل فناوری‌های ارتباطی آینده در جهت اجرای برنامه‌های توسعه ملی و ایجاد شرایط بهبود این کاربرد در حوزه‌های اجتماعی آمادگی بیشتری فراهم می‌شود. به همین سبب، در چند دهه گذشته، با تأثیرگرفتن از شرایط بین‌المللی و جاذبه‌های جهانی و به سبب اوضاع و احوال خاص کشورهای در حال توسعه مانند ایران و احساس نیاز مبرم آنها به بهره‌برداری از امکانات ارتباطی در پیشبرد برنامه‌های اجتماعی، به نقش مثبت ارتباطات در ایجاد زمینه‌های مناسب برای اجرای برنامه‌های توسعه اجتماعی توجه فراوان شده است؛ به عبارت روشن‌تر، در بسیاری از کشورها، از ارتباطات به‌منزله بازوی توانا و اهرم نیرومندی در سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه ملی کمک گرفته شده است؛ به گونه‌ای که علاوه بر توجه ویژه به ضرورت توسعه امکانات، وسایل و فناوری‌های ارتباطی در این سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌ریزی‌ها، ارتباطات به‌منزله یکی از ارکان اساسی و عناصر ضروری تحقق هدف‌های گوناگون توسعه در قالب برنامه‌های مملکتی، جایگاه خاص خود را کسب کرده است. به این منظور، امکانات بهره‌برداری از انواع ارتباطات همچون شبکه‌های اجتماعی، در راه پیشبرد برنامه‌های گوناگون توسعه اقتصادی و اجتماعی و سیاسی بدون توجه به مسائل خوش‌بینانه و بدبینانه فرارو در عملکردهای آینده شبکه‌های اجتماعی و جهت‌سازی ارتباطات آینده در حوزه اجتماعی، سبب عقب‌ماندگی در مسیر تأمین منافع و مصالح همگانی جامعه در آینده خواهد شد؛ از این رو، غفلت از نگاه آینده‌پژوهانه و آینده‌نگارانه به تحولات ارتباطی آینده و اثرات متأثر از آن در کشور در حال توسعه ایران، همواره پیشگامی در ساخت آینده

توجه‌دادن همه به نقش حساس و سرنوشت‌ساز امروزشان در شکل‌دادن به آینده و آشنایی آنها با مهم‌ترین تحولات آینده‌ساز است. رویارویی با چالش‌های امروز جهانی از قبیل بسط و توسعه رسانه‌های اجتماعی و به‌دنبال آن مسائلی مانند نهادینه‌شدن تدریجی حوزه عمومی مجازی و مسائل و موضوعات بومی و محلی ایرانی همچون شرایط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی در حال تغییر، به علت پایی گذشته، جامع‌نگری امروز و آینده‌نگری برای فردا نیازمند است؛ از این رو، می‌توان آشنایی و همسوکردن چشم‌انداز دولت، سازمان‌های مردم‌نهاد و عموم شهروندان و نخبگان ایرانی و همچنین برنامه‌ریزی بلندمدت، ارتقای دانایی و همگامی قانونی در روندهای اجتماعی تحولات رسانه‌ای ایران را علت ورود به بررسی چالش‌های اجتماعی ایران در تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی دانست. بی‌تردید نبود اطلاعات درباره چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌تواند پیامدهایی بر جای بگذارد؛ کاهش به‌کارگیری راهکارهای بومی در رسانه برای رویارویی با چالش‌های پیش رو، تضعیف روزآمدی در رسانه‌های اجتماعی متناسب با تغییرات اجتماعی پیش رو، شکل‌گیری برنامه‌ریزی‌های سطحی و گذرا در برابر چالش‌های اجتماعی فرارو، نبود شیوه‌های استاندارد و تعریف‌شده در اهداف، سیاست‌ها و برنامه‌های مرتبط با شبکه‌های اجتماعی با توجه به شرایط اجتماعی ایران در آینده، افزایش تصمیم‌گیری‌هایی مبتنی بر حوادث، ذوق و سلیقه شخصی در هدایت و مدیریت شبکه‌های اجتماعی، ارزیابی و بازنگری نادرست در توسعه‌بخشی رسانه‌ها در داخل کشور متناسب با چالش‌های اجتماعی متأثر از تحولات شبکه‌های اجتماعی مجازی و... از جمله پیامدهایی است که می‌توان تصور کرد. از سوی دیگر، در دهه‌های اخیر در کشورهای پیشرفته جهان و بسیاری از ممالک در حال توسعه، در مطالعات و پژوهش‌های علمی، به آینده‌نگری ارتباطی و

پژوهش‌های راهبردی رسانه در اروپا به نام ترند وان^۱، الگویی از تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی ارائه شده است؛ این الگو در مرکز ترند وان نتایجی را به ارمغان آورده است که تقریباً همه جهان درباره آن اجماع دارند و بعد از راستی‌آزمایی خبرگی، می‌توان این الگو را به‌منزله بخشی از چارچوب نظری نسبت به دگرگونی‌های آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی ارائه داد؛ از این رو، این مبحث درباره تطور رسانه و ظرفیت آن نسبت به مخاطب و کاربر بررسی و به‌منزله چارچوب نظری پژوهش نسبت به تحولات بعدی فضای مجازی برای بررسی آثار این تحولات در حوزه اجتماعی ایران به گروه نخبگان ارائه شده است.

تعریف شبکه‌های اجتماعی مجازی

شبکه‌های اجتماعی از منظر کاستلز عبارت از ساختارهای بازی است که می‌توانند بدون هیچ نوع محدودیتی گسترش یابند و افزون بر آن، نقاط شاخص جدیدی را درون خود پذیرا شوند؛ تا زمانی که این نقاط توانایی ارتباط در شبکه را داشته باشند یا از کدهای ارتباطی مشترک - در زمینه‌ها، ارزش‌ها یا اهداف کارکردی - استفاده کنند، بر ریخت اجتماعی جدید جوامع تأثیر یگانه‌ای دارند (کاستلز، ۱۳۸۰: ۵۴۳-۵۴۵). آندریاس کاپلانو و مایکل هیلین، شبکه‌های اجتماعی مجازی را «رسانه‌های اجتماعی» می‌دانند و آنها را ابزارهای اینترنتی تعریف می‌کنند که بر بنیان‌های فناوری وب ۲ استوارند و به کاربران امکان تولید محتوا و مبادله محتوا را می‌دهند (عبداللهی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴۹). شبکه‌های اجتماعی از گروه‌های عموماً فردی یا سازمانی تشکیل شده‌اند که از طریق یک یا چند نوع از وابستگی‌ها به هم متصل‌اند و در بستر یک جامعه اطلاعاتی پیچیده، کارکرد مؤثر شبکه همگرا را تصویر می‌کنند و موفقیت و محبوبیت روزافزون آنها به دلیل داشتن

جامعه را با کندی روبه‌رو خواهد کرد و در نتیجه، برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت به جای بلندمدت، بی‌تفاوتی به آینده به جای ارتقای دانایی نسبت به آینده و خلأ قانونی و یا اجرایی نشدن قانون به جای همگامی قانونی براساس آینده شکل خواهد گرفت. بر این اساس، پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است: ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی چه چالش‌های اجتماعی را در پیش‌رو دارد؟

اهداف پژوهش

هدف اصلی در این پژوهش، تحلیل ساختاری اثرات متقابل مهم‌ترین چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با شبکه‌های اجتماعی مجازی است و برای رسیدن به این هدف، اهداف جزئی زیر بررسی می‌شود:

شناسایی چالش‌های مهم اجتماعی ایران متأثر از تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی؛
شناسایی اهمیت و عدم قطعیت چالش‌های اجتماعی ایران متأثر از تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی؛
تحلیل ساختاری اثرات متقابل (مستقیم، غیرمستقیم) چالش‌های اجتماعی ایران متأثر از تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی.

چارچوب نظری در نگاه به تحولات آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

ویژگی‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی سبب شده است راهبردهای جوامع به‌دنبال جهت‌دهی به فعالیت‌های این شبکه‌ها و ایجاد نظام منسجم برای بهره‌گیری مناسب و حضور مؤثر در محیط مجازی باشند و شناسایی دورنمای خط‌مشی و سیاست‌گذاری برای سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در این حوزه می‌تواند موجب تصمیم‌های مؤثری در قبال چگونگی بهره‌گیری از شبکه‌های اجتماعی مجازی شود. بر این اساس، مبتنی بر مباحث راهبردی رسانه در مهم‌ترین مرکز

^۱ اندیشکده‌ای در آلمان که یکی از مراکز راهبردی رسانه محسوب

می‌شود. برای اطلاعات بیشتر ر. ک. وب‌سایت

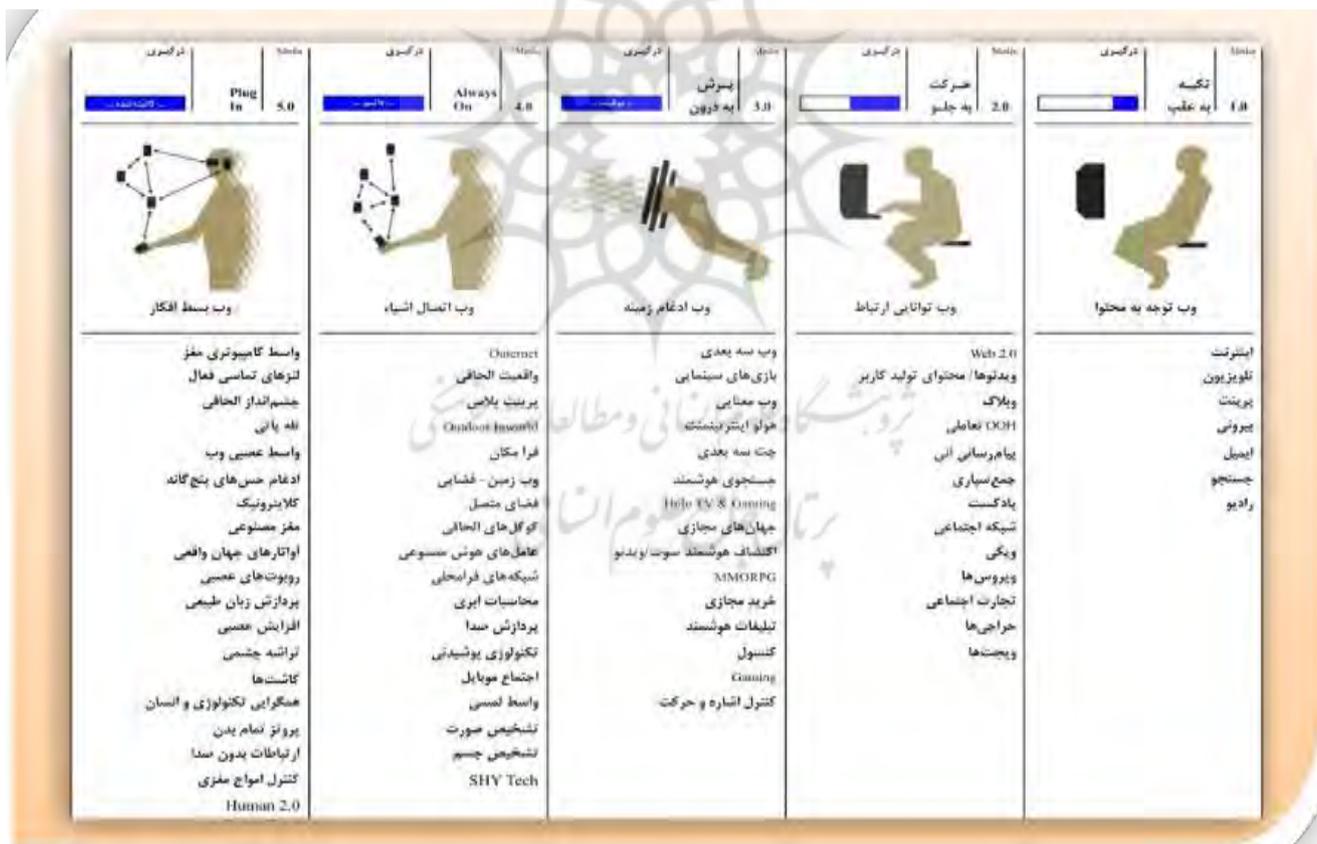
<http://www.trendone.com>

رنگ و بوی اجتماعی است (رحمان‌زاده، ۱۳۸۹: ۵۰).

است؛ از این رو، ظهور فناوری‌های جدید و نوظهور به دلیل ضرورت وجود ارتباطات سریع و فرامرزی نسبت به اعصار گذشته بوده است؛ به طوری که سرعت تحولات ارتباطات به حدی است که به سبب زندگی افراد شکل تازه‌ای بخشیده است. بی‌شک مقوله ارتباطات شکل‌های متنوعی را در دوره‌های مختلف تطور جوامع تجربه کرده است و همان طور که در بخش‌های قبلی اشاره شد، هر نظریه‌پردازی تقسیم‌بندی‌های مختلفی را ارائه داده است. در این میان، به‌منزله جدیدترین تقسیم‌بندی دوره‌های تطور ارتباطات، مرکز ترند وان کل‌های مختلفی از جامعه را براساس تطور فناوری رسانه و ارتباطات ارائه کرده است (شکل ۱).

تطور رسانه و ظرفیت آن نسبت به مخاطب و کاربر تا افق ۱۴۰۴

مبتنی بر مباحث راهبردی رسانه در ترند وان، تطور رسانه مبتنی بر تطور اجتماعی در ۸ طیف تطورشناسی شده است که نسبت به هر مرحله، ظرفیت رسانه در حال تطور نسبت به مخاطب و کاربر توصیف‌شدنی و انطباق‌پذیر است. درباره تطور رسانه مهم‌ترین وجه تمایز نسبت به دیگر تحولات و دگرگونی‌های اجتماعی، عامل ارتباطات است. نیاز به ارتباطات از دیرباز جزء نیازهای اولیه بشر محسوب می‌شده و توسعه آن همواره تسهیل‌کننده زندگی و تکامل انسان‌ها بوده

شکل ۱- تطور رسانه و ظرفیت آن نسبت به مخاطب و کاربر (مرکز ترند وان)

Fig 1- Media Evolution and its Capacity in Relation to the Audience and the user (Trend One Center)

همه‌زمانی شود (ارجمندی و صلواتیان، ۱۳۹۳: ۲-۳). نکته مهم در این تفکیک، تمایز جوامع در نوع تعامل کاربر با رسانه‌هاست؛ در جوامع پیش از جامعه دانشی (جامعه باستانی، شکاری، متمدن، صنعتی و اطلاعاتی)، مخاطب منفعل است و در تولید محتوا نقشی ندارد و صرفاً اطلاعاتی را از فرستنده دریافت می‌کند (این روند شامل اینترنت و وب ۱ هم می‌شود) اما در جامعه دانشی، مجازی و الحاقی، مخاطب کاربر است و در تولید پیام و به‌اشتراک‌گذاری محتوا با دیگران نقش بازی می‌کند و فعال و کنشگر است.

پیشینه پژوهش

با توجه به رویکرد اکتشافی در پژوهش‌های آینده‌پژوهی، پیشینه‌های پژوهش، بخش مهمی از منابع گردآوری و شناسایی اطلاعات محسوب می‌شوند؛ از این رو، مهم‌ترین پیشینه‌های این پژوهش که جزء منابع گردآوری اطلاعات نیز محسوب می‌شوند، به شرح جدول زیر است که مشخصات کامل و چالش‌های شناسایی شده از آنها در بخش‌های منابع و یافته‌ها ارائه شده است.

جدول ۱- پیشینه‌های بررسی شده

Table 1- Backgrounds reviewed

(Ori & Guy, 2016)
(Amrish, 2014)
(Eleni et al., 2015)
(Styliani et al., 2013)
(وکیلان و اصنافی، ۱۳۹۵)
(مظاهری و سلیمی، ۱۳۹۰)
(اجاق، ۱۳۸۵)
(نظیفی نائینی، ۱۳۹۱)
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۶)
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۴)
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۳)
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۳، ش ۱۸)
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۳، ش ۹)
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۳، ش ۹)
(آقازاده تیریزی و بهرامی، ۱۳۹۲)

۱۳۹۵-<http://www.ayandeban.ir/>

- جامعه باستانی که تنها ابزار ارتباط در آن، زبان و آوای بدوی بوده است.
 - جامعه شکاری که در آن نوشتن روی تخته‌سنگ به ابزارهای برقراری ارتباط اضافه شد.
 - جامعه متمدن (شهرنشین) که در آن نوشتن روی کاغذ و حروف چاپی ابداع شد.
 - جامعه صنعتی که روزنامه، تبلیغات، عکاسی و تلفن به‌مرور به ابزارهای ارتباطی آن اضافه شد.
 - جامعه اطلاعاتی که رادیو، تلویزیون، اینترنت (وب و ایمیل) و... به‌منزله ابزارهای ارتباط در آن پدید آمدند.
 - جامعه دانشی که مشخصه آن وب ۲ با امکاناتی چون پادکست، وبلاگ، ویکی، شبکه‌های اجتماعی و... است.
 - جامعه مجازی که مشخصه اصلی آن وب ۳ است و مفاهیمی چون جهان‌های مجازی، واقعیت مجازی، وب معنایی و جستجوی باهوش در آن عینیت پیدا می‌کند.
 - جامعه الحاقی که مفاهیمی چون عامل‌ها، وب اشیا، جو دیجیتال و... در آن تحقق می‌یابد و ابزارهای فناوری ارتباطی درون انسان کاشته می‌شوند تا دسترسی به آنها همه‌جایی و

جدول ۲- مشخصات روش‌شناسی پژوهش
Table 2 - Methodological specifications

اعتباریابی	ابزار	نحوه دسترسی	حجم نمونه (انتخاب با روش هدفمند)	ابزار گردآوری	شرح فعالیت	ویژگی‌های جمعیت‌شناختی مشارکت‌کنندگان	روش به‌کارگیری	مراحل
- انتخاب متخصصان مرتبط - تأکید بر مسائل پرتکرار	برگه‌کدگذاری	پست الکترونیک	۱۵ مصاحبه	مصاحبه‌نامه (سوالات باز)	شناسایی مسائل اجتماعی	رتبه علمی مصاحبه‌شوندگان: ۸ نفر دانشجوی دکتری ۴ نفر استادیار ۳ نفر دانشیار	کیفی	بخش الف
آزمون فریدمن و تعیین رتبه‌بندی	spss	پژوهشگاه امام صادق (ع)	۹ پرسش‌نامه	پرسش‌نامه محقق ساخته	ارزیابی میزان اهمیت و قطعیت‌نداشتن مسائل در نظر گرفته‌شده	رتبه علمی مصاحبه‌شوندگان: ۳ نفر دانشجوی دکتری ۴ نفر استادیار ۱ نفر دانشیار ۱ نفر مربی	کمی	بخش ب
- گزینش مسائل دارای اهمیت و قطعیت بالا - خروجی نرم‌افزار براساس داده‌های خبرگی ورودی	Micmac	پژوهشگاه امام صادق (ع)	۵ پرسش‌نامه	پرسش‌نامه ماتریسی محقق ساخته	ارزیابی اثرات متقابل مسائل برگزیده	رتبه علمی مصاحبه‌شوندگان: ۵ نفر استادیار	کمی	بخش ج

یافته‌ها

پیش برده می‌شود. روش تحلیل اثر متقابل در شناسایی متغیرها و روندهای کلیدی بسیار مفید است. برای یک متغیر، ویژگی مهم بودن، داشتن ارتباط قوی با سیستم است که با تعداد و شدت این ارتباطات سنجیده می‌شود. متغیرهایی که چنین ویژگی دارند، متغیرهای کلیدی نامیده می‌شوند. از آنجا که هرگونه تغییر در متغیرهای کلیدی، بر کل سیستم تأثیر می‌گذارد، شایسته است در آینده بیشتر به آن توجه شود.

بررسی آینده‌پژوهی چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی، با مشارکت جمعی از صاحب‌نظران و کارشناسان مختلف در قالب چهار مرحله انجام شد:

مرحله اول: نظرسنجی از صاحب‌نظران و کارشناسان و مروری بر پیشینه‌های پژوهش، برای شناسایی چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی.

مرحله دوم: رتبه‌بندی چالش‌ها به وسیله کارشناسان برگزیده و مشخص کردن مسائل برگزیده.

در مرحله تجزیه و تحلیل اطلاعات با به‌کارگیری روش تحلیل ساختاری اثرات متقابل و بهره‌گیری از نرم‌افزارهای SPSS و میک‌مک، نتایج مدنظر به دست آمد. تحلیل ساختاری یا تحلیل اثر متقابل، روشی برای تشخیص روابط متقابل است؛ به طوری که تأثیر هر روند بر روندهای دیگر درجه‌بندی می‌شود؛ به عبارت دیگر، تحلیل ساختاری اثرات متقابل روشی نیمه‌کمی است که در آن، به جای روابط علت - معلولی ساده، روابط متقابل بین خرده‌سیستم‌های مختلف، در ماتریس تحلیل می‌شود. تحلیل اثر متقابل، به منزله ابزار پژوهش‌ها درباره آینده، نقش شاخص یک متغیر را در ارتباط با سایر متغیرهای درون یک سیستم آشکار و آن دسته از متغیرهایی را شناسایی می‌کند که نقش مهم و معناداری در توسعه سیستم در آینده ایفا می‌کنند. اطلاعاتی که این روش تأمین می‌کند، تصویری از اثر متقابل بین متغیرهاست؛ همچنین تصویری از این است که چه چیز وابسته و چه چیز مستقل است، چه چیز پیشران است و چه چیز به وسیله چیزهای دیگر

از مجموع چالش‌های اجتماعی به‌دست‌آمده بعد از جرح و تعدیل و بررسی کارشناسی، ۳۹ چالش اجتماعی در کارگروه نخبگی به‌منزله چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی به شرح جدول زیر نهایی شد:

مرحله سوم: برگزاری پنل خبرگان برای شناسایی اثرات متقابل مسائل برگزیده.
مرحله چهارم: تحلیل‌های آماری و نرم‌افزاری ماتریس اثرات متقابل مسائل برگزیده.
مرحله اول: شناسایی چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

جدول ۳- چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

Table 3- Iran's Social Challenges in the Face of the Future of Virtual Social Networks

منبع	چالش‌ها
(Ori & Guy, 2016)	پلورالیسم
(Amrishi, 2014)	آموزش و سوادآموزی
(Eleni et al., 2015)	نقش کلیدی در زندگی افراد مسن
(Styliani et al., 2013)	اشتراک‌گذاری دانش
E1 مصاحبه (نظیفی نائینی، ۱۳۹۱)	شکستن مرزهای هویتی و ضعیف‌تر شدن هویت ملی
(نظیفی نائینی، ۱۳۹۱)	رشد و گسترش طبقه متوسط
(وکیلیان و اصنافی، ۱۳۹۵)	ظهور جوانان نوگرا و متجدد
E5 مصاحبه (مظاهری و سلیمی، ۱۳۹۰)	بازتولید هویت‌های محلی در برابر هویت‌های مرکزی
(احاق، ۱۳۸۵)	تنش بین فرهنگ جهانی به‌ویژه جوانان جهان سوم
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، ۱۳۹۳)	فردی شدن رسانه‌ها
E8 مصاحبه	ظهور روابط جدیدی از روابط بین‌جنسیتی
E7 مصاحبه	افزایش مهاجرت نخبگان
E10 مصاحبه	رشد هویت دیجیتال
E12 مصاحبه	کاهش حرمت در حریم خصوصی
E3 مصاحبه	بحران اوقات فراغت
E4 مصاحبه	تفاخر مجازی
E7 مصاحبه	اشباع از کلبه یا خانواده دیجیتال و شروع نوع دیگری از خانواده
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۶)	تقویت موقعیت بازیگران اجتماعی بنا بر شهرت و محبوبیت
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۶)	تربیت نسلی با رویکرد انتقادی
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۶)	تقدم فرد بر اجتماع
E9 مصاحبه	عرف‌گرایی
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۴)	ترویج اباحه‌گری و مقابله با افراط‌گرایی
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۴)	موج چهارم تمدن بشر (معنویت)
(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۳)	تولید محتواهای غیرقانونی
E13 مصاحبه	سبک ایرانی مصرف‌گرا

E10	مصاحبه	تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به مجرمان یقه‌سفید مجازی
E1	مصاحبه	خانواده تک‌نفره
	(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۴، ش ۲۳)	
E12	مصاحبه	رواج نوعی واگرایی درونی و فردگرایی
E13	مصاحبه	کاهش روابط عاطفی در اثر جایگزینی نگاه سودمندگرایانه
E2	مصاحبه	سرگرمی دیجیتالی
	(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی ماهنامه نامه آینده‌پژوهی، آبان ۱۳۹۴)	
	(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی ماهنامه نامه آینده‌پژوهی، آبان ۱۳۹۳)	بازخوانی ارزش‌های حاکم در شبکه‌های اجتماعی مجازی
E6	مصاحبه	حسادت‌های ناشی از تبعیض
	(مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی، آبان ۱۳۹۳، ش ۹)	
E11	مصاحبه	انزوای اجتماعی نسل جوان
	(آقازاده‌تبریزی و بهرامی، ۱۳۹۲)	جهان فرهنگی جدید با محوریت فردیت فرهنگی
	http://www.ayandeban.ir/ -۱۳۹۵	پایان تنوع فرهنگی
E15	مصاحبه	آزادی بیان
E8	مصاحبه	گسترش شکاف نسلی
E9	مصاحبه	فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد
E14	مصاحبه	کوشانبودن در آموزش سواد رسانه‌ای و سواد دیجیتالی

آینده‌نگری داشتند، استفاده شد. پژوهشگر بعد از تهیه پرسش‌نامه مرحله دوم، میزان اهمیت و قطعیت‌نداشتن چالش‌های اجتماعی را از نگاه ۹ نفر از کارشناسان برگزیده با رتبه علمی دکتری بررسی کرد و در نهایت، رتبه‌بندی این مسائل مبتنی بر آزمون فریدمن به دست آمد:

مرحله دوم: رتبه‌بندی متغیرها به وسیله کارشناسان برگزیده از نظر میزان اهمیت و قطعیت‌نداشتن

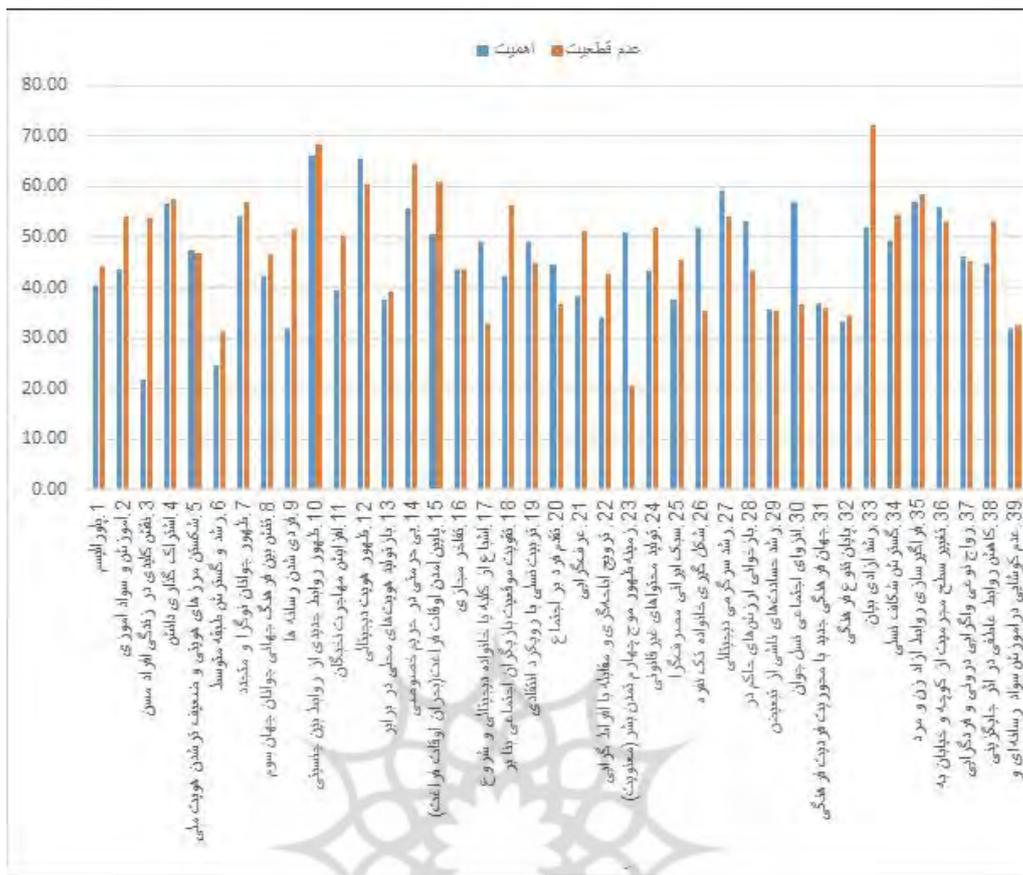
برخلاف مرحله اول که در مجموع از منابع متعدد و متنوع برای برشمردن چالش‌ها بهره‌گیری شد، در این مرحله از بعضی کارشناسان برگزیده که نگاه همه‌جانبه‌نگری و

جدول ۴- رتبه‌بندی چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی از نظر میزان اهمیت و قطعیت‌نداشتن (مبتنی بر آزمون فریدمن)

Table 4- Ranking of Iran's Social Challenges in the Face of the Future of Virtual Social Networks in Terms of Importance and Uncertainty Based on (Friedman Test)

میزان قطعیت	چالش‌های اجتماعی	میزان اهمیت	چالش‌های اجتماعی
۷۲,۲۲	۱. رشد آزادی بیان	۶۶,۲۸	۱. ظهور روابط جدیدی از روابط بین‌جنسیتی
۶۸,۲۲	۲. ظهور روابط جدیدی از روابط بین‌جنسیتی	۶۵,۶۱	۲. ظهور هویت دیجیتالی
۶۴,۵۶	۳. بی‌حرمتی در حریم خصوصی	۵۹,۱۱	۳. رشد سرگرمی دیجیتالی
۶۱,۱۷	۴. پایین آمدن اوقات فراغت (بحران اوقات فراغت)	۵۶,۹۴	۴. انزوای اجتماعی نسل جوان
۶۰,۳۳	۵. ظهور هویت دیجیتالی	۵۶,۹۴	۵. فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد
۵۸,۵۶	۶. فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد	۵۶,۵۶	۶. اشتراک‌گذاری دانش
۵۷,۵۰	۷. اشتراک‌گذاری دانش	۵۵,۹۴	۷. تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی

۵۷,۰۶	۸. ظهور جوانان نوگرا و متجدد	۵۵,۶۱	۸. بی‌حرمتی در حریم خصوصی
۵۶,۴۴	۹. تقویت موقعیت بازیگران اجتماعی بنا بر شهرت و محبوبیت	۵۳,۹۴	۹. ظهور جوانان نوگرا و متجدد
۵۴,۲۸	۱۰. گسترش شکاف نسلی	۵۳,۰۶	۱۰. بازخوانی ارزش‌های حاکم در شبکه‌های اجتماعی مجازی
۵۴,۱۷	۱۱. آموزش و سوادآموزی	۵۲	۱۱. شکل‌گیری خانواده تک‌نفره
۵۳,۹۴	۱۲. رشد سرگرمی دیجیتالی	۵۱,۹۴	۱۲. رشد آزادی بیان
۵۳,۷۸	۱۳. نقش کلیدی در زندگی افراد مسن	۵۱	۱۳. زمینه ظهور موج چهارم تمدن بشر (معنویت)
۵۳,۱۱	۱۴. تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی	۵۰,۵۶	۱۴. پایین آمدن اوقات فراغت (بحران اوقات فراغت)
۵۳,۱۱	۱۵. کاهش روابط عاطفی در اثر جایگزینی	۴۹,۳۳	۱۵. گسترش شکاف نسلی
۵۱,۱۹	۱۶. تولید محتوای غیرقانونی	۴۹,۱۷	۱۶. اشباع از کلبه یا خانواده دیجیتالی و شروع نوع دیگری از خانواده
۵۱,۵۶	۱۷. فردی شدن رسانه‌ها	۴۸,۱۹	۱۷. تربیت نسلی با رویکرد انتقادی
۵۱,۲۲	۱۸. عرف‌گرایی	۴۷,۵۶	۱۸. شکستن مرزهای هویتی و ضعیف‌تر شدن هویت ملی
۵۰,۴۴	۱۹. افزایش مهاجرت نخبگان	۴۶,۲۲	۱۹. رواج نوعی واگرایی درونی و فردگرایی
۴۶,۷۸	۲۰. شکستن مرزهای هویتی و ضعیف‌تر شدن هویت ملی	۴۵	۲۰. کاهش روابط عاطفی در اثر جایگزینی
۴۶,۳۹	۲۱. تنش بین فرهنگ جهانی جوانان جهان سوم	۴۴,۵	۲۱. تقدم فرد بر اجتماع
۴۵,۵۰	۲۲. سبک ایرانی مصرف‌گرا	۴۳,۷۸	۲۲. آموزش و سوادآموزی
۴۵,۲۸	۲۳. رواج نوعی واگرایی درونی و فردگرایی	۴۳,۷۸	۲۳. تفاخر مجازی
۴۵,۰۰	۲۴. تربیت نسلی با رویکرد انتقادی	۴۳,۴۴	۲۴. تولید محتوای غیرقانونی
۴۴,۳۹	۲۵. پلورالیسم	۴۲,۵	۲۵. تنش بین فرهنگ جهانی جوانان جهان سوم
۴۳,۶۱	۲۶. تفاخر مجازی	۴۲,۳۹	۲۶. تقویت موقعیت بازیگران اجتماعی بنا بر شهرت و محبوبیت
۴۳,۴۴	۲۷. بازخوانی ارزش‌های حاکم در شبکه‌های اجتماعی مجازی	۴۰,۵	۲۷. پلورالیسم
۴۲,۶۷	۲۸. ترویج اباحه‌گری و مقابله با افراط‌گرایی	۳۹,۶۱	۲۸. افزایش مهاجرت نخبگان
۳۹,۱۷	۲۹. بازتولید هویت‌های محلی در برابر هویت‌های مرکزی	۳۸,۲۲	۲۹. عرف‌گرایی
۳۶,۷۲	۳۰. تقدم فرد بر اجتماع	۳۷,۷۸	۳۰. بازتولید هویت‌های محلی در برابر هویت‌های مرکزی
۳۶,۵۶	۳۱. انزوای اجتماعی نسل جوان	۳۷,۷۸	۳۱. سبک ایرانی مصرف‌گرا
۳۵,۹۴	۳۲. جهان فرهنگی جدید با محوریت فردیت فرهنگی	۳۷,۰۶	۳۲. جهان فرهنگی جدید با محوریت فردیت فرهنگی
۳۵,۵۶	۳۳. شکل‌گیری خانواده تک‌نفره	۳۵,۷۸	۳۳. رشد حسادت‌های ناشی از تبعیض
۳۵,۵۰	۳۴. رشد حسادت‌های ناشی از تبعیض	۳۴,۱۷	۳۴. ترویج اباحه‌گری و مقابله با افراط‌گرایی
۳۴,۶۱	۳۵. پایان تنوع فرهنگی	۳۳,۳۳	۳۵. پایان تنوع فرهنگی
۳۳,۰۰	۳۶. اشباع از کلبه یا خانواده دیجیتالی و شروع نوع دیگری از خانواده	۳۲,۰۶	۳۶. فردی شدن رسانه‌ها
۳۲,۴۴	۳۷. کوشانبودن در آموزش سواد رسانه‌ای	۳۱,۹۴	۳۷. کوشانبودن در آموزش سواد رسانه‌ای
۳۱,۳۹	۳۸. رشد و گسترش طبقه متوسط	۲۴,۵۶	۳۸. رشد و گسترش طبقه متوسط
۲۰,۵۰	۳۹. زمینه ظهور موج چهارم تمدن بشر (معنویت)	۲۱,۷۲	۳۹. نقش کلیدی در زندگی افراد مسن

شکل ۳- نمودار میانگین اهمیت و قطعیت مسائل اجتماعی ایران

Fig 3- Average Importance and Uncertainty of Iranian Social Issues

نتایج طبق نمودار و جدول رتبه‌بندی مسائل اجتماعی شبکه‌های اجتماعی مجازی، نشان می‌دهند از نظر اهمیت و قطعیت در مسائل حوزه اجتماعی، به ترتیب چالش‌های رشد نوعی از روابط بین جنسیتی و رشد آزادی بیان، بالاترین رتبه و چالش‌های نقش کلیدی در زندگی افراد مسن و ظهور موج چهارم تمدن بشر، پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند.

با توجه به حجم زیاد مسائل در نظر گرفته‌شده، مسائل اجتماعی دارای اهمیت زیاد و قطعیت پایین، برای تشکیل جدول ماتریس اثرات متقابل متغیرها برگزیده شد. برای این منظور، در مجموع براساس آزمون رتبه‌بندی فریدمن، جدول ماتریس تقاطع میزان اهمیت و قطعیت متغیرها به صورت زیر شکل گرفت (جدول ۳). به دلیل حجم زیاد داده‌ها و تکیه پژوهش بر متغیرهای مهم و با نمره بالا و براساس پراکنش متغیرها، متغیرهایی که در پنجره A+ و B+ قرار گرفتند، به منزله مسائل نهایی مشخص و برگزیده شدند.

مرحله سوم: پراکنش و شناسایی مسائل برگزیده از نظر میزان اهمیت و قطعیت

جدول ۵- الگوی جدول ماتریس مسائل برگزیده اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

Table 5- Matrix Table Model of Selected Social Issues of Iran in the Face of the Future of Virtual Social Networks

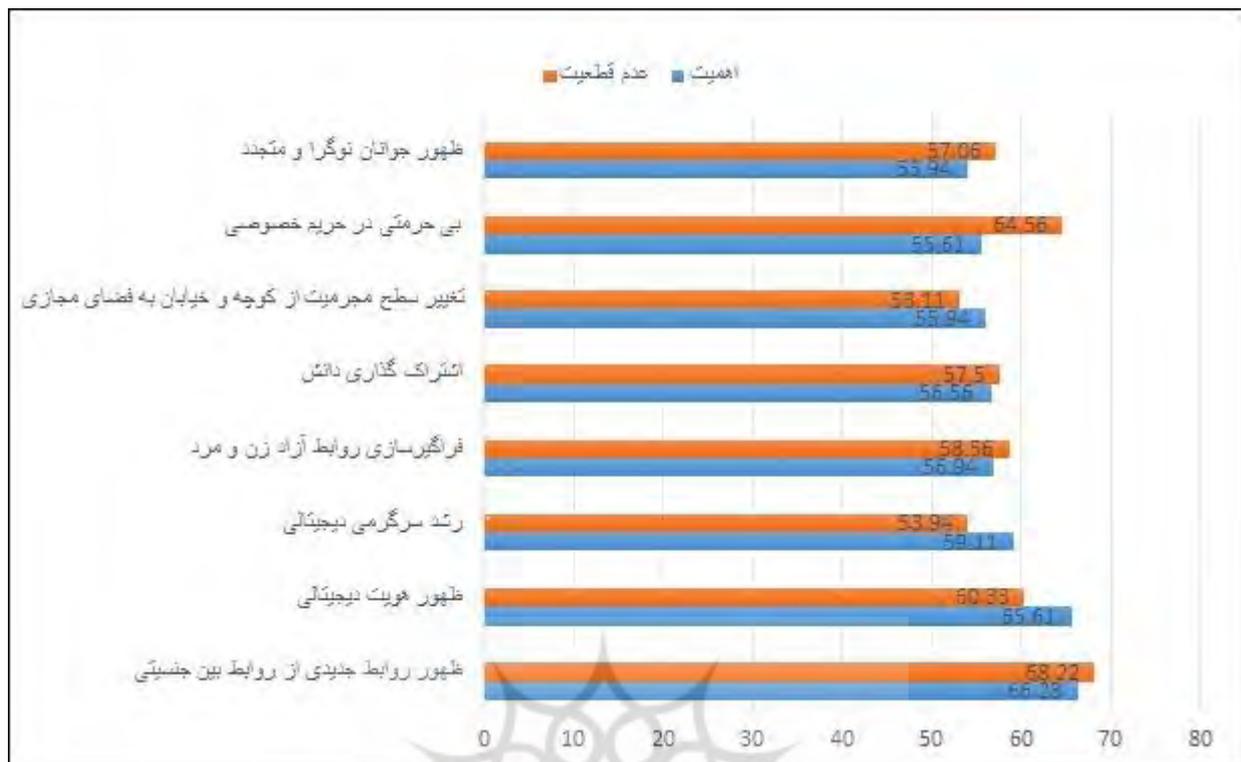
		قطعیت‌نداشتن					
		هیچ (+)	خیلی کم (+)	کم (O) از	متوسط (O) از	زیاد	خیلی زیاد (-)
		۴۹ +	از ۴۳/۵ -	۴۳/۵-۳۸	۳۸-۳۲/۵	از ۲۷ - (-)	از ۲۷-۲۲/۵
			۴۹			۳۲/۵	
مهمی	خیلی زیاد (A)	A+	A+				
	۵۷/۵ +						
	زیاد (B) از ۵۷/۵ - ۵۲	B+	B+				
	متوسط (C) از ۵۲ - ۴۵						
	کم (D) از ۴۵ - ۳۷/۵						
	خیلی کم (E)						
	از ۳۷/۵ - ۳۰/۵						
	هیچ (F) از						
	۳۰/۵ - ۲۳/۵						

در ادامه با تشکیل جدول کلی رتبه‌بندی مسائل حوزه اجتماعی، در مجموع از ۳۹ چالش بررسی شده، ۸ چالش اجتماعی در پنجره A+ و B+ قرار گرفتند که در جدول ۶ و نمودار ۲ مشخص شده‌اند.

جدول ۶- مسائل اجتماعی برگزیده ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

Table 6- Selected Social Issues of Iran in the Face of the Future of Virtual Social Networks

		قطعیت‌نداشتن	
		هیچ (+)	خیلی کم (+) از ۴۳/۵ - ۴۹
		۴۹ +	
مهمی	خیلی زیاد (A)	ظهور روابط جدیدی از روابط بین‌جنسیتی، ظهور هویت دیجیتال، رشد سرگرمی دیجیتالی	A+
	۵۷/۵ +		
مهمی	زیاد (B) از ۵۲ -	فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد، اشتراک‌گذاری دانش، تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی، بی‌حرمتی در حریم خصوصی، ظهور جوانان نوگرا و متجدد	B+
	۵۷/۵		

شکل ۴- نمودار دوبعدی اهمیت و عدم قطعیت مسائل اجتماعی برگزیده

Fig 4- Two-Dimensional Graph of the Importance and Uncertainty of Selected Social Issues

متقابل درون چالش‌های اجتماعی، آرایه‌هایی مشخص شده است؛ بدین معنا که اگر چالش سطر بر چالش ستون تأثیر نداشت، در ماتریس عدد صفر قرار داده می‌شود. اگر تأثیر چالش سطر بر چالش ستون ضعیف بود، در آرایه مربوط به آن عدد ۱ قرار داده می‌شود. اگر تأثیر چالش سطر بر چالش ستون متوسط بود، در آرایه مربوط به آن عدد ۲ قرار داده می‌شود و در نهایت، اگر این تأثیر شدید بود، در آرایه عدد ۳ قرار داده می‌شود. توضیح این نکته ضروری است که عدد تأثیر در هر سلول بر مبنای بیشترین اجماع میان ۵ کارشناس در پنل خبرگی تعیین شده است. نتایج این بررسی در ادامه ارائه شده است.

ماتریس و تحلیل شبکه‌ای اثرات متقابل مستقیم و غیرمستقیم مسائل برگزیده اجتماعی مربوط به تأثیر تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی در ایران

مرحله چهارم: تحلیل‌های آماری و نرم‌افزاری ماتریس اثرات متقابل

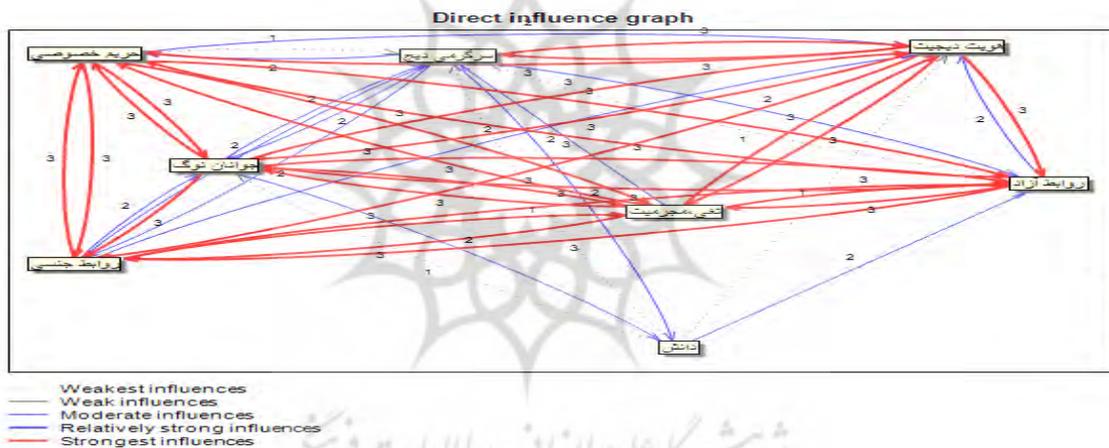
براساس یافته‌های بخش‌های قبل، در نهایت مسائلی که در جدول ۵ در پنجره **A+** و **B+** قرار گرفتند، به‌منزله چالش‌های نهایی برای تشکیل جدول ماتریس اثرات متقابل برگزیده شدند. مجموع این متغیرها ۸ مورد است که در ادامه با تشکیل پنل خبرگی متشکل از ۵ کارشناس خبره و در اختیار قراردادن ماتریس $n \times n$ متشکل از ۸ چالش برگزیده و با حضور در جلسات حضوری، به بحث و ابراز نظر درباره اثرات متقابل چالش‌ها پرداختند. سپس کارشناسان در قالب پنل خبرگی، تعداد ۵۶ رابطه متقاطع بین ۸ چالش اجتماعی را مشخص کردند و بعد از نمره‌گذاری، جمع نمرات سطر (معرف میزان تأثیرگذاری هر چالش بر چالش‌های دیگر) و جمع نمرات ستون (معرف تأثیرپذیری هر چالش از چالش‌های دیگر) در نظر گرفته شد. برای هر جفت از اثرات

جدول ۷- ماتریس اثرات متقابل مستقیم چالش‌های برگزیده اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

Table 7- Matrix of Direct Interactions of Iran's Selected Social Challenges in the Face of the Future of Virtual Social Networks

	۱. روابط جنسی	۲. هویت دیجیتال	۳. سرگرمی دیجیتال	۴. روابط آزاد	۵. دانش	۶. تغیی، مجرمیت	۷. حریم خصوصی	۸. جوانان نوگرا
۱. روابط جنسی	۰	۲	۲	۳	۰	۳	۳	۲
۲. هویت دیجیتال	۳	۰	۳	۳	۰	۳	۲	۴
۳. سرگرمی دیجیتال	۲	۳	۰	۲	۲	۰	۲	۲
۴. روابط آزاد	۳	۲	۱	۰	۰	۳	۲	۳
۵. دانش	۰	۱	۱	۲	۰	۰	۰	۱
۶. تغیی، مجرمیت	۳	۳	۲	۳	۰	۰	۳	۳
۷. حریم خصوصی	۳	۲	۱	۳	۰	۳	۰	۳
۸. جوانان نوگرا	۳	۳	۲	۳	۲	۳	۳	۰

میزان تأثیر: ۰: هیچ تأثیری، ۱: تأثیر ضعیف، ۲: تأثیر متوسط، ۳: تأثیر شدید

شکل ۵- نمودار گراف اثرات متقابل مستقیم چالش‌های برگزیده اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

Fig 5- Graph of the Direct Interactions of Iran's Selected Social Challenges in the Face of the Future of Virtual Social Networks

جدول ۸- جمع امتیاز اثرات مستقیم مسائل اجتماعی براساس ستون‌ها و سطرها

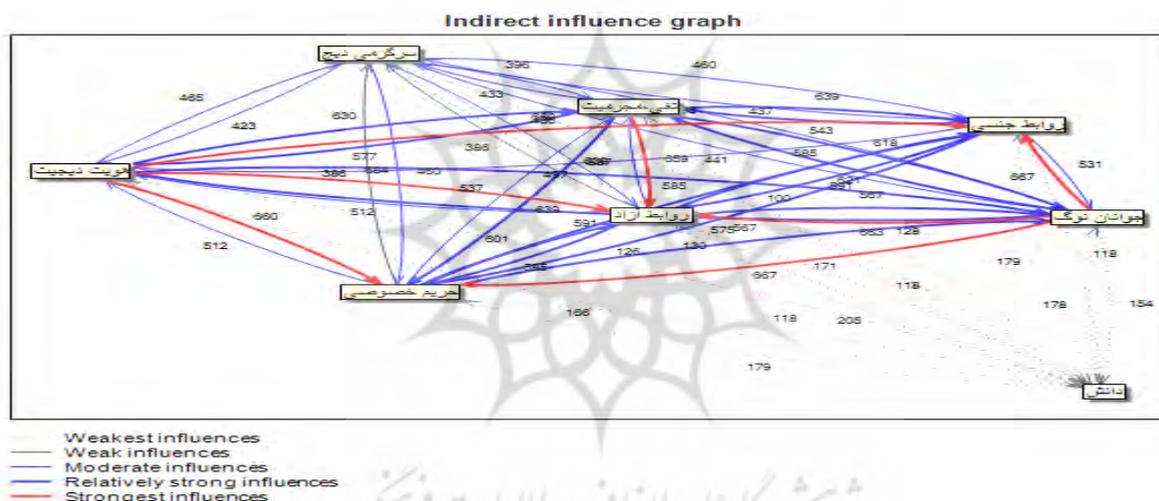
Table 8- Sum of Points of Direct Effects of Social Issues Based on Columns and Rows

ردیف	مسئله	جمع امتیاز ستون‌ها	جمع امتیاز سطرها
۱	ظهور روابط جدیدی از روابط بین‌جنسیتی	۱۷	۱۵
۲	ظهور هویت دیجیتال	۱۶	۱۸
۳	رشد سرگرمی دیجیتالی	۱۲	۱۳
۴	فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد	۱۹	۱۵
۵	اشتراک‌گذاری دانش	۴	۵
۶	تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی	۱۵	۱۷
۷	بی‌حرمتی در حریم خصوصی	۱۷	۱۵
۸	ظهور جوانان نوگرا و متجدد	۱۷	۱۹
	جمع	۱۱۷	۱۱۷

جدول ۹- ماتریس اثرات متقابل غیرمستقیم مسائل چالش‌های برگزیده اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

Table 9- Index of Indirect Interactions of Iran's Selected Social Challenges in the Face of the Future of Virtual Social Networks

	۱. روابط جنسی	۲. هویت دیجیتال	۳. سرگرمی دیجیتال	۴. روابط آزاد	۵. دانش	۶. تغیی، مجرمیت	۷. حریم خصوصی	۸. جوانان نوگرا
۱. روابط جنسی	۵۴۸	۴۹۷	۳۹۵	۵۹۱	۱۱۸	۵۴۳	۵۷۵	۵۳۱
۲. هویت دیجیتال	۶۶۰	۵۶۱	۴۶۵	۶۸۴	۱۲۶	۶۳۰	۶۶۰	۶۳۹
۳. سرگرمی دیجیتال	۴۶۰	۴۲۳	۲۹۶	۴۵۶	۱۰۰	۳۹۶	۴۶۰	۴۳۷
۴. روابط آزاد	۵۸۵	۵۱۲	۳۸۶	۵۷۴	۱۱۸	۵۳۷	۵۸۵	۵۶۷
۵. دانش	۱۷۹	۱۶۶	۱۳۰	۲۰۵	۳۶	۱۷۱	۱۷۹	۱۷۸
۶. تغیی، مجرمیت	۶۳۹	۵۷۷	۴۳۳	۶۵۹	۱۲۸	۵۷۰	۶۳۹	۶۱۸
۷. حریم خصوصی	۵۸۵	۵۱۲	۳۸۶	۶۰۱	۱۱۸	۵۳۷	۵۵۸	۵۶۷
۸. جوانان نوگرا	۶۶۷	۵۹۱	۴۴۱	۶۶۳	۱۵۴	۶۲۱	۶۶۷	۶۰۷

شکل ۶- نمودار گراف اثرات متقابل غیرمستقیم چالش‌های برگزیده اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

Fig 4- Graph of Indirect Interactions of Iran's Selected Social Challenges in the Face of the Future of Virtual Social Networks

جدول ۱۰- جمع امتیاز اثرات غیرمستقیم مسائل اجتماعی براساس ستون‌ها و سطرها

Table 10- Sum of Points of Indirect Effects of Social Issues based on Columns and Rows

ردیف	مسئله	جمع امتیاز ستون‌ها	جمع امتیاز سطرها
۱	ظهور روابط جدیدی از روابط بین جنسیتی	۴۳۲۳	۳۷۹۸
۲	ظهور هویت دیجیتال	۳۸۳۹	۴۴۲۵
۳	رشد سرگرمی دیجیتالی	۲۹۳۲	۳۰۲۸
۴	فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد	۴۴۳۳	۳۸۶۴
۵	اشتراک‌گذاری دانش	۸۹۸	۱۲۴۴
۶	تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی	۴۰۰۵	۴۲۶۳
۷	بی‌حرمتی در حریم خصوصی	۴۳۲۳	۳۸۶۴
۸	ظهور جوانان نوگرا و متجدد	۴۱۴۴	۴۴۱۱
	جمع	۱۱۷	۱۱۷

جدول ۱۱- رتبه‌بندی مسائل اجتماعی براساس تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم

Table 11- Ranking of Social Issues based on Direct and Indirect Impact

ماتریس MDI تأثیرگذاری مستقیم		سیر صعودی و نزولی مسائل	ماتریس MII تأثیرگذاری غیر مستقیم	
رتبه	مسائل		مسائل	رتبه
۱	ظهور جوانان نوگرا و متجدد		ظهور هویت دیجیتال	۱
۲	ظهور هویت دیجیتال		ظهور جوانان نوگرا و متجدد	۲
۳	تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی		تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی	۳
۴	ظهور روابط جدیدی از روابط بین جنسیتی		فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد	۴
۵	فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد		بی حرمتی در حریم خصوصی	۵
۶	بی حرمتی در حریم خصوصی		ظهور روابط جدیدی از روابط بین جنسیتی	۶
۷	رشد سرگرمی دیجیتالی		رشد سرگرمی دیجیتالی	۷
۸	اشتراک گذاری دانش		اشتراک گذاری دانش	۸

جدول ۱۲- رتبه‌بندی مسائل اجتماعی براساس تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم

Table 12- Ranking of Social Issues based on Direct and Indirect Impact

ماتریس MDI تأثیرپذیری مستقیم		سیر صعودی و نزولی مسائل	ماتریس MII تأثیرپذیری غیر مستقیم	
رتبه	مسائل		مسائل	رتبه
۱	فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد		فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد	۱
۲	ظهور روابط جدیدی از روابط بین جنسیتی		ظهور روابط جدیدی از روابط بین جنسیتی	۲
۳	بی حرمتی در حریم خصوصی		بی حرمتی در حریم خصوصی	۳
۴	ظهور جوانان نوگرا و متجدد		ظهور جوانان نوگرا و متجدد	۴
۵	ظهور هویت دیجیتال		تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی	۵
۶	تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی		ظهور هویت دیجیتال	۶
۷	رشد سرگرمی دیجیتالی		رشد سرگرمی دیجیتالی	۷
۸	اشتراک گذاری دانش		اشتراک گذاری دانش	۸

نوگرا و هویت مجازی جابه‌جا شده است؛ هویت مجازی در رتبه اول و جوانان نوگرا در رتبه دوم قرار گرفته است. همچنین از نظر تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم، سه متغیر روابط آزاد زن و مرد، روابط جنسی بین زن و مرد و نفوذ به حریم خصوصی، به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار

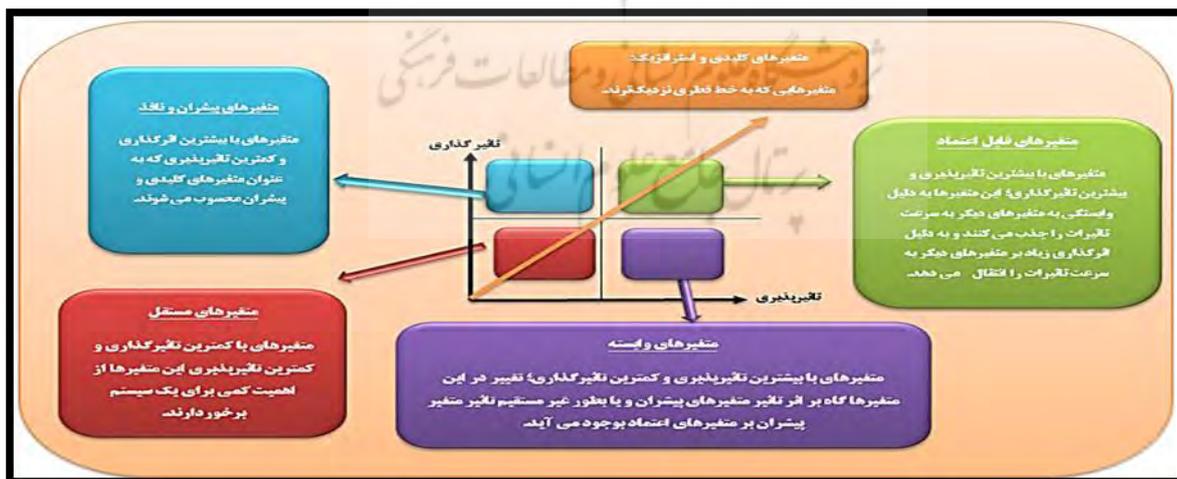
در کل، از مجموع تحلیل‌های ذکر شده این نتیجه حاصل شده است که سه چالش ظهور جوانان نوگرا، هویت مجازی و تغییر سطح مجرمیت از فضای واقعی به فضای مجازی از نظر تأثیرگذاری مستقیم رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند؛ اما از نظر تأثیرگذاری غیرمستقیم رتبه دو متغیر جوانان

مرحله براساس تحلیل جدول ماتریس، اثرات متقابل برای شناسایی، طبقه‌بندی و رتبه‌بندی عناصر تأثیرگذار بر آینده یک سیستم از روش تحلیل ساختاری بهره برده شد. برای این بررسی، از نرم‌افزار میک‌مک استفاده شده است. این روش مانند روش تحلیل شبکه اما در یک خوانش بصری متفاوت صورت می‌گیرد. الگوی نمایش بصری در تحلیل ساختاری به صورت الگوی زیر است (شکل ۷). هدف از این تحلیل، نمایش چالش‌ها در محور دوبعدی زیر و شناسایی مکان‌یابی چالش‌ها در محور است. محور عمودی در این نمودار ناظر بر تأثیرگذاری و مشخص‌کننده جمع امتیازهای سطری هر یک از متغیرهاست و محور افقی ناظر بر تأثیرپذیری و مشخص‌کننده جمع امتیازهای ستونی هر یک از متغیرهاست. جمع سطری معرف تأثیرگذاری یک متغیر بر متغیرهای دیگر و جمع ستونی معرف تأثیرپذیری یا وابستگی یک متغیر به سایر متغیرهاست. براساس جمع مقادیر ماتریسی، می‌توان چهار دسته متغیر را به صورت زیر شناسایی کرد. همچنین می‌توان این الگو را برای هر یک از اثرات مستقیم و غیرمستقیم ترسیم کرد.

گرفته‌اند. ذکر این نکته ضروری است که پیکان‌ها نشان‌دهنده نزول و صعود یک چالش از نظر میزان تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم و همچنین از نظر تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم است. این رتبه‌بندی براساس جمع امتیاز سطرها و ستون‌ها در جدول جمع امتیاز اثرات مستقیم و غیرمستقیم نیز تشخیص‌دانی است.

تحلیل ساختاری اثرات متقابل (مستقیم، غیرمستقیم) چالش‌های برگزیده اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

تحلیل ساختاری تأثیر متقابل، ابزار استاندارد آینده‌اندیشی است که برای برآورد مجموع تأثیرات حوزه‌ای از روندها و رویدادها به کار گرفته می‌شود؛ به این صورت که فهرستی از روندها و رویدادها در سطر و همان فهرست در ستون ماتریس قرار می‌گیرند. سپس اثرات متقابل این فهرست با نمره‌دهی یا به صورت +، ۰ و - مشخص می‌شود و در نهایت، جمع ستون‌ها، میزان تأثیرپذیری رویدادها و جمع سطرها میزان تأثیرگذاری را نشان می‌دهد. این ابزار برای سناریونویسی نیز کاربرد دارد (اسلاتر، ۱۳۸۵: ۹-۱۰). در این

شکل ۷- الگوی دسته‌بندی و پراکنش چالش‌های اجتماعی برگزیده براساس محور مختصات

Fig 7- Pattern of classification and distribution of selected social challenges based on the coordinate axis

مبتنی بر نرم‌افزار میک‌مک، بعد از تشکیل جدول ماتریس و نقشه پراکنش چالش‌های اجتماعی در نمایش بصری با تأکید بر اثرات مستقیم و غیرمستقیم، به‌طور جداگانه تحلیل می‌شوند.

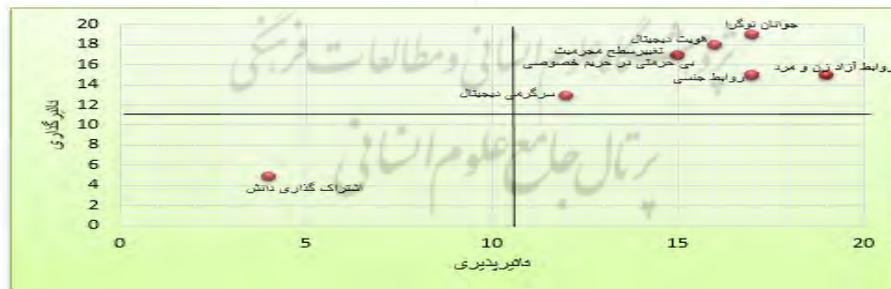
جدول ۱۳- خلاصه نتایج تحلیل ساختاری اثرات متقابل چالش‌های برگزیده اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی

Table 13- Summary of the Results of Structural Analysis of the Matrix of Interactions of Iran's Selected Social Challenges in the Face of the Future of Virtual Social Networks

شاخص	فراوانی
اندازه ماتریس/ رابطه	۸
تعداد تأثیر نداشتن (کد ۰)	۱۷
تعداد تأثیر ضعیف (کد ۱)	۵
تعداد تأثیر متوسط (کد ۲)	۱۴
تعداد تأثیر قوی (کد ۳)	۲۸
جمع سلول‌های پر شده با غیر صفر	۴۷
درصد خانه‌های پر شده با غیر صفر	٪۷۳,۴۳

دیجیتال و تغییر سطح مجرمیت از مهم‌ترین مسائلی محسوب می‌شوند که هم تأثیرگذاری زیاد و هم تأثیرپذیری زیاد در سیستم دارند و جزء چالش‌های مطمئن سیستم به حساب می‌آیند. همچنین چالش اشتراک‌گذاری دانش متأسفانه تنها مسئله مستقل پیش روست که کمترین تأثیرپذیری و تأثیرگذاری را درون سیستم به خود اختصاص داده است.

در مجموع، براساس تحلیل ساختاری اثرات متقابل مستقیم و غیرمستقیم مسائل اجتماعی برگزیده با کاربرد نرم‌افزار میک‌مک، این نتیجه به دست آمده است که در هر دو اثرات مستقیم و غیرمستقیم مسائل اجتماعی پیش روی متأثر از تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی، چالش نافذ و دارای اثرگذاری زیاد و تأثیرپذیری کم در سیستم یافت نشد؛ اما چالش‌هایی چون جنبش ظهور جوانان نوگرا، ظهور هویت

نمودار ۴- نقشه پراکنده مسائل برگزیده اجتماعی براساس اثرات متقابل مستقیم

Fig 4- Dispersion map of selected social issues based on direct interactions

از تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی، چالش نافذ و دارای اثرگذاری زیاد و تأثیرپذیری کم در سیستم یافت نشد؛ اما چالش‌هایی چون جنبش ظهور جوانان نوگرا، ظهور هویت دیجیتال و تغییر سطح مجرمیت از مهم‌ترین مسائلی محسوب

در مجموع، براساس تحلیل ساختاری اثرات متقابل مستقیم و غیرمستقیم مسائل اجتماعی برگزیده با کاربرد نرم‌افزار میک‌مک، این نتیجه به دست آمده است که در هر دو اثرات مستقیم و غیرمستقیم مسائل اجتماعی پیش روی متأثر

به فضای مجازی، بی‌حرمتی در حریم خصوصی، ظهور جوانان نوگرا و متجدد.

نتیجه مرحله چهارم: تحلیل ساختاری اثرات متقابل متغیرها براساس نرم‌افزار میک‌مک انجام و نتایج نهایی مشخص شد. سه چالش ظهور جوانان نوگرا، هویت مجازی و تغییر سطح مجرمیت از فضای واقعی به فضای مجازی از نظر تأثیرگذاری مستقیم، رتبه‌های اول تا سوم را به خود اختصاص داده‌اند؛ اما از نظر تأثیرگذاری غیرمستقیم رتبه دو مسئله جوانان نوگرا و هویت مجازی جابه‌جا شده است؛ هویت مجازی در رتبه اول و جوانان نوگرا در رتبه دوم قرار گرفته است. همچنین از نظر تأثیرپذیری مستقیم و غیرمستقیم سه مسئله روابط آزاد زن و مرد، روابط جنسی بین زن و مرد و نفوذ به حریم خصوصی به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم قرار گرفته‌اند.

در مجموع، براساس تحلیل ساختاری ماتریس اثرات متقابل مستقیم و غیرمستقیم برای مشخص شدن مسائل یا پیشران‌های کلیدی و نافذ با کاربرد نرم‌افزار میک‌مک این نتیجه به دست آمد که در هر دو اثرات مستقیم و غیرمستقیم چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی، مسئله نافذ و دارای اثرگذاری زیاد و تأثیرپذیری کم در سیستم یافت نشد؛ اما مسائلی چون جنبش ظهور جوانان نوگرا، ظهور هویت دیجیتال و تغییر سطح مجرمیت از جمله مهم‌ترین چالش‌ها محسوب می‌شوند که تأثیرگذاری و تأثیرپذیری زیادی در سیستم دارند و جزء متغیرهای مطمئن سیستم به حساب می‌آیند. همچنین مسئله مشترک‌گذاری دانش متأسفانه تنها مسئله مستقل پیش روست که کمترین تأثیرپذیری و تأثیرگذاری را درون سیستم به خود اختصاص داده است.

یافته‌های این پژوهش براساس تفکیک سیستم مسائل پایدار و ناپایدار در یک جامعه و نوع پراکندگی نظام مسائل اجتماعی ایران در رویارویی با آینده فضای مجازی (بر مبنای نمودار ۴)، نشان‌دهنده رویارویی آینده جامعه ایران با یک

می‌شوند که هم تأثیرگذاری زیاد و هم تأثیرپذیری زیاد در سیستم دارند و جزء چالش‌های مطمئن سیستم به حساب می‌آیند. همچنین چالش مشترک‌گذاری دانش متأسفانه تنها مسئله مستقل پیش روست که کمترین تأثیرپذیری و تأثیرگذاری را درون سیستم به خود اختصاص داده است.

نتیجه

نتیجه مرحله اول: کارشناسان، چالش‌های اجتماعی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی را بررسی کردند؛ از مجموع چالش‌های شناسایی شده بعد از جرح و تعدیل و بررسی آنها، ۳۹ مسئله برای تحلیل نهایی برگزیده شد که به‌منزله مهم‌ترین مسائل پیش روی ایران در رویارویی با آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی از سوی منابع بررسی شده پیش‌بینی شده است.

نتیجه مرحله دوم: ۳۹ چالش برگزیده به آرای کارشناسان سپرده شد. هر کدام از نظر اهمیت و قطعیت امتیازی دریافت کردند. براساس امتیاز دریافتی و با توجه به آزمون رتبه‌بندی فریدمن، ترتیب آنها از نظر اهمیت و قطعیت و اولین و آخرین رتبه، این‌گونه مشخص شد که به ترتیب چالش‌های رشد نوعی از روابط بین‌جنسیتی و رشد آزادی بیان بالاترین رتبه و متغیرهای نقش کلیدی در زندگی افراد مسن و ظهور موج چهارم تمدن بشر پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده‌اند.

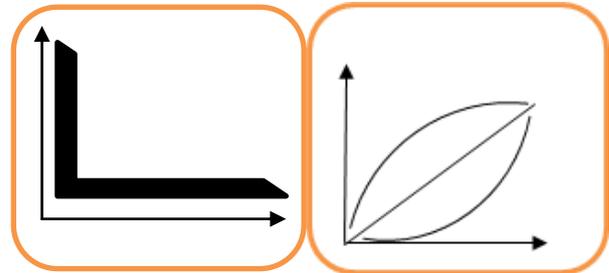
نتیجه مرحله سوم: تشکیل جدول ماتریس تقاطع میزان اهمیت و قطعیت نداشتن چالش‌ها شکل گرفت. به دلیل حجم زیاد داده‌ها و تکیه پژوهش بر متغیرهای مهم و با نمره بالا، براساس پراکنش متغیرها، متغیرهایی که در پنجره **A+** و **B+** قرار گرفتند، به‌منزله مسائل نهایی به صورت زیر مشخص و برگزیده شدند:

مسائل اجتماعی دارای اهمیت و قطعیت زیاد: ظهور روابط جدیدی از روابط بین‌جنسیتی، ظهور هویت دیجیتالی، رشد سرگرمی دیجیتالی، فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد، اشتراک‌گذاری دانش، تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان

اشاره کرده است. اعتیاد به بازی‌های آنلاین به‌منزله مسئله ملی (ارجمندی و صلواتیان، ۱۳۹۳: ۵) که در این مسئله مهم‌ترین پیامد اثرگذار بر هویت‌های ملی و محلی و حرکت‌دادن هویت‌های متنوع به‌سمت یک هویت جهانی واحد در فضای مجازی مسئله دیگر اشاره شده این مرکز تحقیقات است. بر مبنای این مسئله، یکی از چالش‌های پیش رو بر طبق آینده‌پژوهی مسائل اجتماعی ناشی از تحولات آینده شبکه‌های اجتماعی مجازی، «ظهور هویت جهان وطن» بر اثر شکست مرزهای هویتی است. فضای مجازی، فضای باز و آزاد و به‌دور از هرگونه محدودیت‌های فرهنگی، اجتماعی و حتی خانوادگی است که کاربران و مخاطبان می‌توانند فارغ از محدودیت‌های دنیای واقعی برای خود یک مابه‌ازای هویتی مطابق با تصورات و خیالات خود بسازند. بارگذاری عکس، فیلم و هر محتوای شخصی در فضای مجازی به‌نوعی رهایی افراد از جبر دنیای واقعی است که به آنها هویت داده است؛ از این رو، این شبکه‌ها بستری را فراهم کرده‌اند تا مرزهای هویتی را بشکنند و بر ادغام جوامع بر یک هویت، تأثیر بگذارند و از آنجا که سیر حضور و کاربری جامعه ایران در تحولات بعدی شبکه‌های اجتماعی مجازی، کندتر از غرب است و همواره به‌جای اینکه مبدأ تحولات باشیم، مقصد تحولات بوده‌ایم، گوی و میدان عمل پیش از ورود ما ایرانی‌ها در حوزه استحفاظی غرب قرار خواهد داشت و برای این چالش پیش رو، باید آمادگی اجتماعی لازم فراهم شود. مؤید این مسئله، مطلبی است که دیوید راتکاف، معاون سابق وزارت بازرگانی دولت کلینتون، در کتاب خود با عنوان «آرت‌طبقه مطرح کرده است؛ کتابی که در آن، نخبگان قدرت جهانی و جهانی که می‌سازند بررسی شده است؛ او در بخشی از کتاب خویش در ذیل بررسی مسئله جهانی‌شدن این‌گونه به موضوع هویت می‌پردازد:

«برای بسیاری جهانی‌شدن به مفهوم غربی‌شدن بوده و هست و بدتر از آن، مفهوم آمریکایی‌شدن را در بطن خود دارد که به‌نوعی با صهیونیسم و تهدید باستانی یهود نیز پیوند

سیستم ناپایدار و پیچیده در مسائل اجتماعی متأثر از آینده فضای مجازی است.

سیستم پایدار

سیستم ناپایدار

همچنین بررسی انجام‌شده براساس تفکیک مسائل به راهبردی و کمتر راهبردی، نشان داد مسائلی چون فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد، ظهور روابط جدیدی از روابط بین‌جنسیتی، بی‌حرمتی در حریم خصوصی، ظهور جوانان نوگرا و متجدد، تغییر سطح مجرمیت از کوچه و خیابان به فضای مجازی و ظهور هویت دیجیتال، مهم‌ترین مسائل راهبردی در رویارویی با آینده فضای مجازی محسوب می‌شوند؛ این در حالی است که مسئله فراگیرسازی روابط آزاد زن و مرد و ظهور روابط جدیدی از روابط بین‌جنسیتی، مهم‌ترین مسائلی‌اند که باید راهکارهای چگونگی پیشگیری و رویارویی با آنها در اولویت سیاست‌گذاری‌های اجتماعی و فرهنگی قرار گیرد.

از سوی دیگر، تحلیل نتایج این پژوهش درباره ایران با برخی از کارکردهای منفی سیر تطور فضای مجازی که از سوی مرکز تحقیقات ترند وان ارائه شده است، هم‌پوشانی دارد و اهمیت توجه به آن در رویارویی با آینده احتمالی را نشان می‌دهد. در این مورد، این مرکز تحقیقات، ازجمله پیامدهای منفی تحولات آینده فضای مجازی در سیر جوامع به جامعه الحاقی را اینگونه برمی‌شمارد: ارگاسم از طریق ایمیل، نخستین ازدواج آواتار با انسان و نخستین طلاق به‌دلیل امور مجازی با شخصیت بازی کامپیوتری، ازجمله پیامدهای احتمالی است که مرکز تحقیقات ترند وان به آنها

رسانه‌های نوین در جنبش‌های اجتماعی؛ مطالعه موردی: جنبش تسخیر وال استریت»، *مطالعات فرهنگ ارتباطات*، س ۱۳، ش ۵۰، ص ۱۷۲-۱۴۵.

قنبری، ز. (۱۳۹۴). *اعتیاد به شبکه‌های مجازی، اینترنت و فیس‌بوک*. قم: خدیجه کبری.

کاستلز، م. (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات؛ اقتصاد، جامعه و فرهنگ*. ترجمه احمد علی‌قلیان و افشین خاکباز، تهران: طرح نو.

مظاهری، الف. و سلیمی، م. (۱۳۹۰). «تحول وسایل ارتباطی در سال ۲۰۱۱-۲۰۱۰ و آینده‌نگری آن»، *فصلنامه جهانی رسانه*، د ۶، ش ۲، ص ۲۹-۱.

معمدنژاد، ک. (۱۳۸۲). *اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی*، تهران: مرکز پژوهش ارتباطات.

مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی. (۱۳۹۳ الف). «آینده اینترنت در سال ۲۰۲۵ (تصور ما از آینده اینترنت چیست؟)»، *ماهنامه آینده‌پژوهی*، ش ۹، ۱۸-۱۷.

مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی. (۱۳۹۳ ب). «چالش‌های ایران در مواجهه با آینده فضای سایبری»، *ماهنامه آینده‌پژوهی*، ش ۱۰، ص ۲۲-۲۱.

مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی. (۱۳۹۳ پ). «ظرفیت‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی در آینده انتخابات»، *ماهنامه آینده‌پژوهی*، ش ۱۸، ص ۲۰-۱۸.

مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی. (۱۳۹۴ الف). «پیشران‌های صنایع فرهنگی در ایران»، *ماهنامه آینده‌پژوهی*، ش ۲۴، ص ۲۲-۲۱.

مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی. (۱۳۹۴ ب). «سناریوهای سبک زندگی در افق ۱۴۰۴»، *ماهنامه آینده‌پژوهی*، ش ۲۳، ص ۱۵-۱۲.

مؤسسه افق آینده‌پژوهی راهبردی. (۱۳۹۴ پ). «گام‌های آینده دولت آمریکا در فرهنگ‌سازی سایبری»، *ماهنامه آینده‌پژوهی*، ش ۲۶، ص ۲۲-۲۱.

مهرداد، ه. (۱۳۸۰). *مقدمه‌ای بر نظریات و مفاهیم ارتباط جمعی*. تهران: فاران.

خورده است. فروپاشی مرزها و سدهای فرهنگی است و طرفه اینکه برای برخی تداعی‌کننده نشر اسلام است. برای دیگرانی چون دابز و بیوکانن مفهوم لاتینی‌شدن آمریکا و زوال هویت «انگلساکسونی» این کشور را در بر دارد. در این دیدگاه، هویت‌های ملی در محاصره قرار گرفته‌اند. هنوز برای تعدادی دیگر در جهان در حال توسعه، سیاست صندوق جهانی پول و سازمان تجارت جهانی، حمایت از منافع اغنیا و تداعی‌کننده موج دوم امپریالیسم، استعمار نوی تحت زعامت شرکت‌هاست که در آن اینترنت با همگن‌سازی جوانان همه را در چرخ‌دنده جهانی‌شدن به مهره‌های سرمایه‌داری مادی‌گرا مبدل می‌سازد» (راتکاف، ۱۳۹۵: ۳۴-۳۵).

منابع

آقازاده‌تبریزی، ز. و بهرامی، م. (۱۳۹۲). «آینده فرهنگ»، *مجموعه مقالات دومین همایش ملی آینده‌پژوهی*، تهران: ۸۳-۶۹.

ارجمندی، الف. و صلواتیان، س. (۱۳۹۳). «آینده‌نگاری سیر تطور رسانه، مخاطب و جامعه»، *سومین همایش ملی آینده‌پژوهی*، تهران.

اسلاتر، ر. (۱۳۸۵). *دانش واژه آینده‌پژوهی*. ترجمه عبدالمجید کرامت‌زاده، محمدرضا فرزاد و امیر ناظمی، تهران: مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.

اجاق، ز. (۱۳۸۵). *نقشه مفهومی آینده‌پژوهی و آینده‌نگاری در حوزه جوانان*. تهران: بنیاد توسعه فردا.

راتکاف، د. (۱۳۹۵). *آبرطبقه*. ترجمه احمد عزیزی، تهران: کویر.

رحمان‌زاده، ع. (۱۳۸۹). «کارکرد شبکه‌های اجتماعی مجازی در عصر جهانی‌شدن»، *مطالعات راهبردی جهانی‌شدن*، د ۱، ش ۱، ص ۷۸-۴۹.

سعیدپور، س. و بهبودی، م. (۱۳۹۶). *راهنمای کاربردی نرم‌افزار سناریو ویزارد*. تهران: دانشگاه هرمزگان.

عبداللهی، ر؛ شورگشتی، م. و اخوت‌پور، ب. (۱۳۹۱). «نقش

- Eleni, M. Antigoni, P. & Panayiotis. Z. (2015). Culture effects in online social support for older people: perceptions and experience. *Universal Access in the Information Society*, 14 (2), 281–293.
- Ori, S. & Guy, S. (2016). Culture in mediated interaction: political defriending on facebook and the limits of networked individualism. *American Journal of Cultural Sociology*, 4 (3), 385–421.
- Styliani, K. & Loizou. V. D. (2013). Adaptive notifications to support knowledge sharing in close-knit virtual communities. *User Modeling and User-Adapted Interaction*, 23 (2), 287–343.
- <http://www.ayandeban.ir/1394/1395>.

نظیفی نائینی، ن. (۱۳۹۱). تبیین تأثیر جهانی شدن بر جنبش‌های دموکراسی‌خواهی نوین در مصر و لیبی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.

وکیلان، آ. و اصنافی، م. (۱۳۹۵). «رسانه‌های اجتماعی، تغییر الگوهای ارتباطی کاربران و آسیب‌های فرهنگی آینده»، ماهنامه آینده‌پژوهی، ش ۳۳.

Amrish. C. (2014). State of the science on the cloud, accessibility and the future. *Universal Access in the Information Society*, 13 (4), 483–495.

